17/9/86

Ο Μπόγκαρτ Μπόγκαρτ κατά τη Τρέιζι Ρόουζ σε μια σκηνή του φίλμ «Ώρες αγωνίας».

Εβδομη τέχνη

Ούίλλιαμ Ούάιλερ ένας σκηνοθέτης μεγάλων επιτυχιών

Μάστορας στην απόδοση γυναικείων χαρακτήρων

Είναι γνωστό πώς τό Χόλλυγουντ βάσισε μεγάλο μέρος τής δόξας του σέ σκηνοθέτες Εύρωπαίους, πού άναγκάσθηκαν νά καταφύγουν σ' αύτό, κυρίως μετά τήν άνοδο τού Χίτλερ στήν Γερμανία καί τήν έπέκταση τού Τρίτου Ράιχ στήν Εύρώπη. Ωστόσο μερικοί άξιοι Εύρωπαίοι είχαν πάει στήν άμερικανική μέκκα τού κινηματογράφου πολύ νωρίτερα. Παραδείγματα ό Κάπρα, ό Φόν Στένμπεργκ καί άλλοι.

Ο Ούίλιαμ Ούάιλερ, πού καταγόταν άπό τήν Αλσατία, είχε πάει στήν Αμερική πολύ νωρίτερα. Καί άναδείχθηκε σάν σκηνοθέτης - μάλιστα έπιτυχημένος - μετά άπό μακρόχρονα άγώνα. Δέν είναι τυχαίο πού ή καριέρα του κάλυψε τήν προπολεμική περίοδο άλλά καί μεγάλο μέρος τής μεταπολεμικής. Καί πολλά άπό τό φίλμ πού γύρισε γνώρισαν μεγάλη έπιτυχία καί στόν καιρό τους καί άργότερα.

Ο σκηνοθέτης τού «Μπέν Χούρ» έφθασε στό Χόλλυγουντ τό 1920, άταν άκόμη δέν είχε έλθει ό όμιλών κινηματογράφος καί διαπλάθονταν μιά καινούργια άνοιξη τής έβδομης τέχνης. Αρχισε άπό τίς πιό ταπεινές δουλειές: ύπεύθυνος σκηνικών, θοηθός, στή συνέχεια σεναριογράφος καί τελικά σκηνοθέτης. Τίς πρώτες του ταινίες τίς γύρισε στήν έποχή τού θουβού κινηματογράφου καί θαοΐζονταν σέ διασκευές. Τό «Ηταν τρείς» θασιζόταν σέ έργο τής Λίλιαν Χέλμαν, ό «Βόνδαλος» σέ μυθιστόρημα τής Εντνα Φέρμπερ, τό «Μτόντγουορθ» σέ μυθιστόρημα τού Σίνκλαιρ Λιούις. Μέ τό τελευταίο αύτό φίλμ, στά 1936 πιά, ό Ούάιλερ προτάθηκε γιά Οσκαρ, άλλά δέν τά κέρδισε.

Ο νέος σκηνοθέτης έπαρνε τό θέματά του πολύ στά σοθαρά (όπως γράφει ό Ζώρζ Σαντούλ) καί έδινε θάρος στήν ψυχολογία τους καί στίς κοινωνικές τους όψεις. Οί ήθοποιοί του, πού τούς διηύθυνε άριστα καί οί όπερατέρ του ύποτάσσονταν στό έργο. Ο Ούάιλερ ποτέ δέν έπιδίωξε τόν έντυπωσιασμό, κι αύτό έκανε πολλούς νά πιστέψουν (στήν άρχή τής καριέρας του) πώς ήταν άχρωμος, μεθοδικός, πάντως ίκανός.

Σάν καλύτερη προπολεμική ταινία του θεωρείται ή «Δρόμος χωρίς

Πέρασαν οί παλιές καλές μέρες

Η θεατρική παιδεία μας βρίσκεται σέ «κατήφορο»

Μιλάει ένας παλιός μαθητής άλλά καί σημερινός δάσκαλος

Μιά δύσκολη περίοδο περνάει τό έλληνικό θέατρο, μιά κρίση πού όλοι εύχόμαστε νά είναι προσωρινή. Καί ένα άπό τά θασικά έρωτήματα είναι κατά πόσο φταίει ή θεατρική παιδεία, ή διδασκαλία τού λόγου κλπ. Πάνω σ' αύτό τό θέμα συζητήσαμε μέ τόν ήθοποιό τού ΚΘΒΕ Δημήτρη Βάγια, πού διδάσκει έδώ καί χρόνια τήν «άγωγή τού προφορικού λόγου», άλλά έχει καί μιά γενικότερη πείρα πάνω στήν παιδεία τών νέων ήθοποιών.

Τόν ρωτήσαμε κατ' άρχήν ποιά σύστημα έχει διδαχθεί ό ίδιος πάνω στήν άγωγή προφορικού λόγου κι άπό ποιούς. Ο κ. Βάγιας διευκρίνησε ότι έμαθε τήν ύπαρξη τού μαθήματος αύτού όταν πρωτοπήγε στή δραματική σχολή τού Εθνικού Θεάτρου, πράγμα πού σημαίνει ότι πολλές σχολές τότε δέν είχαν τό μάθημα αύτό. Καί συνέχισε:

–Ο Δημήτρης Μυράτ στό θιθλίο του «Αγωγή τού προφορικού λόγου» σημειώνει: «Θυμάμαι στό παλιό θέατρα Κοτοπούλη, στή Νέα Σκηνή τής Ομονοίας, μιά στιχομυθία ένός διψασμένου γιά μάθηση νέου ήθοποιού, τού Δημήτρη Ροντήρη, μέ τόν Αίμίλιο Βεάκη. Στήν έρώτηση άν γνωρίζει τίποτε σχετικό μέ τήν όρθοφωνία, ό μεγάλας ήθοποιός άπόντησε πώς τά ξέρει όλα αύτά άπό πείρα». Αναφέρθηκα σ' αύτό τό σημείο άπό τό θιθλίο τού Μυράτ γιά νά φανεί πόσο κοντινή είναι ή είσαγωγή στόν τόπα μας τής άγωγής προφορικού λόγου. Βέθαια, κάποια στιγμή μέ τήν έπιστροφή στήν πατρίδα «άπό τήν ξένην» τών Καραντινού, Ροντήρη, Μυράτ, άρχίζει «νά εισάγεται τό είδος» καί στήν όγορά τού έλληνικού θεάτρου. Είναι γνωστοί οί άγώνες όλων - καί τού Καραντινού ειδικότερα - γιά τή γλώσσα μας, τόν ήχο της, τήν καθαρότητά της, τή μουσικότητά της - άγώνες μιάς ζωής όλόκληρης. Γύρω στά 1957, λοιπόν, διευθυντής τής δραματικής σχολής τού Εθνικού Θεάτρου, είναι ό Καραντινός μέ καθηγητή τού μαθήματος τής άγωγής προφορικού λόγου τό Γρηγόρη Βαφιά. Ο Βαφιάς ήταν ένας λαμπρός δάσκαλος. Οσο ήμουν στή σχολή καί στά ύστερα χρόνια, είχα πόρα πολλές συνομιλίες πάνω στά προθλήματα τού μαθήματος αύτού μέ τόν Καραντινό κι ήταν έκείνος παύ μέ ένθάρρυνε στίς άναζητήσεις μου.

Τά σύστημα τής άγωγής προφορικού λόγου τότε ήταν: α) άναπνευσώμα καί ψυχή, σ' αύτή τήν άποστολή. Νά είναι όμως καί οί γνώσεις του τέτοιες πού νά μπορεί νά ύπηρετήσει αύτό τό ύψηλό λειτούργημα. Τόν μέλλοντα ήθοποιό τόν όδηγούσε στή γνώση μέσα άπό κοπιαστική άσκηση.

Μεγάλα όνόματα

Στή συνέχεια ρωτήσαμε τό Δημήτρη Βάγια πώς ήταν ή θεατρική παιδεία στά χρόνια τής δικής του φοίτησης καί ποιούς δάσκαλους είχε.

Ο Σωκράτης Καραντινός σέ άνάγνωση έργου τό 1964. Γύρω του οί ήθοποιοί Δημήτρης Βάγιας, Ηλίας Σταματίου, Κώστας Ματσακάς, Ερση Μαλικέντζου κ.ά.

Διάλεγε τόν πιό δύσκολο δρόμο γι' αύτόν καί τούς μαθητές του.

Δέν πίστευε στήν όπομυθοποίηση, ούτε στά «ή τέχνη στό δρόμο» ή χειρότερα στά πεζοδρόμιο. Μάς παρακινούσε νά έχουμε μεράκι γιά όλες τίς μορφές τής τέχνης καί φυσικά περισσότερο γιά κείνες πού είναι κοντά στό θέατρο: Ποίηση, μουσική, ζωγραφική, χορός. Τίποτε δέν τόν σταματούσε, τίποτε δέν τόν

–Θεωρώ, μάς είπε, ότι ύπήρξα πολύ τυχερός πού έξιώθηκα νά περάσω άπό τή σχολή τού Εθνικού, όταν ήταν διευθυντής ό Καραντινός. Εδώ θά πρέπει νά πώ, ότι έκείνη τήν έποχή ύπήρχαν στήν Αθήνα μιά - δυό άκόμα πολύ καλές δραματικές σχολές όπως τού Κούν κ.ά. Ομως, καί τότε ύπήρχαν κακές σχολές πού δούλευαν μέ έναν ή δύο δασκάλους, χωρίς πρόγραμμα σπουδών, χωρίς κανένα άλλο λόγο ύπαρξης έκτός άπό τά κέρδος. Επειδή όμως δέν

σο) ό Καραντινός στό άρχαίο δράμα καί σέ άλλα έργα, αύτά πού δίδασκε ό καθηγητής Καραντινός στή σχολή;

–Ο Καραντινός ήταν σκληρό κορύδι πού δέν έκανε θήμα πίσω άπό τό «πιστεύω» του. Πίστευε στήν παντοδυναμία τού λόγου, στή λιτότητα τών έκφραστικών μέσων, στή λιτότητα τής είκαστικής είκόνας, στόν παντοδύναμο συγγραφέα (χωρίς έπεμθάσεις στό κείμενο) στήν αύστηρή τήρηση τής παραδομένης παράστασης, στό σεθασμό τής προσωπικότητας τού ήθοποιού, στήν τάξη, στόν προγραμματισμό, στά ύψηλά ρεπερτάρια. Είχε τόν τρόπο νά τά έπιθάλει καί, άν χρειαζόταν, γινόταν αιλληρός καί άνένδοτος. Γιά τό άρχαίο δράμα πίστευε: ό τραγικός λό-

Δέν ήθελε σκάλες, ζωγραφιές, φιοριτούρες είκαστικές. Κοστούμια λιτά καί μέ αίοθαντικούς χρωματισμούς. Στήν τελευταία τραγωδία πού άνέθασε στό ΚΘΒΕ χρησιμοποίησε μάσκες. Δέν νομίζω πώς τό άποτέλεσμα ήταν έπιτυχές όσον άφορά στίς μόσκες, γιατί κατασκευάσθηκαν άσχημα. Τό πέρασμά του ήταν ξεκάθαρο καί συνεπές μέ τά «πιστεύω» του.

Καί σήμερα;

–Σήμερα, πού θρίσκεται ή θεατρική μας παιδεία; Συνεχίζει έκείνη τήν παράδοση, κατά πόσο έχει διαφοροποιηθεί καί ποιά τά άποτελέσματα; Μέ δυά λόγια, είναι σήμερα καλύτερη ή θεατρική παιδεία;

–Δέν μπορούμε, λέει ό κ. Βάγιας, νά πούμε πώς σήμερα συνεχίζουμε έκείνη τήν παράδοση. Σέ μιά έποχή πού τά πάντα πιά άμφισθητούνται, όπου έγινε τό πάν γιά νά ξεριζωθούν ό,τι τόσα χρόνια, μέ μόχθο καί θυσίες, φτιάχτηκαν, μέ μόνη τή δικαιολογία τό καινούριο, πού τόσο συχνά είναι άπλώς κοινό, όταν πιά δέν ύπάρχουν μέτρα καί σταθμά, όπου ό καθένος στήνει τό δικό του έγωκεντρικό τσαντίρι, όπου ή κακολαλιά, ή κακογουστιά, ό λαϊκι(στικι)σμός, περνούν γιά γνησιότητα, είλικρίνεια καί άμεσότητα καί, τό φοθερό, γιά μέ λαϊκή ρίζα τέχνη, τότε τί νά πεί κανείς; Πώς ή θεατρική παιδεία νά πείσει; Πώς νά πείσεις τό μαθητή, όταν αύτό πού θλέπει γύρω του νά παρουσιάζονται έπιθραθευμένα, είναι λάθας; Πώς νά τού ζητήσεις νά προσέχει τή λαλιά του, όταν ραδιόφωνο, τηλεόραση καί θέατρο τού δίνουν καθημερινά μαθήματα κακοφωνίας καί θαρθαρογλωσσιάς;

–Πού άποδίδετε τό άποτέλεσμα: στή νομοθεσία, στό διδακτικό προσωπικό ή στή γενικότερη κατάσταση τής παιδείας στίς μέρες μας;

–Ολοι φταίμε. Φταίει ή πολιτεία, γιατί άφησε νά φτόσουν τά πράγματα ώς έδώ. Δέν είναι άρκετό νά καθορίσουμε τά τετραγωνικά μέτρα πού πρέπει νά καλύπτει μιά δραματική σχολή. Εχουν λειτουργήσει κάτω άπό πολύ άσχημες κτιριακές συνθήκες σπουδαίες σχολές, μέ καταπληκτικά άποτελέσματα. Δέν όποτελεί έγγύηση τό κτίριο, άλλά είναι θέθαια κάτι. Δέν είναι λύση, όσο κι άν είναι σημαντικό, νά όρίζονται τά μαθήματα καί οί ώρες διδασκαλίας. Αλλωστε, άλα αύτά ύπήρχαν καί παλιότερα, στίς σχολές τού Εθνικού καί τού ΚΘΒΕ. Φταίμε καί οί ήθοποιοί πού άφεθήκαμε σ' αύτήν τήν κατρακύλα. Φταίει ό άλλοιωτος συνδικαλισμός

Τα νέα βιβλία

Δημητρίου Λυκουρλή: «Αριστοτελικά μελετήματα»

Τό θιθλίο αύτό τού καθηγητή τής άρχαίας έλληνικής φιλολογίας τού πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης κ. Λυπουρλή φέρει τόν συμπληρωματικό τίτλο «Αναζητώντας τόν προφορικό λόγο τού Αριστοτέλη» καί άποτελεί σημαντική συμθολή στήν μελέτη τού έργου τού άρχαίου Ελληνα φιλόσοφου. Καί είναι σημαντικό πού ένας έκδοτικός οίκος τής Θεσσαλονίκης άποφάσισε νά δημιουργήσει μιά σειρά άφιερωμένη στά κείμενα τών άρχαίων Ελλήνων καί Λατίνων οοφών. Τά κείμενο θά έχουν μεγαλύτερη άπήχηση στόν έπιστημονικό καί φοιτητικό κόσμο, άλλά μπορούν νά διαθαστούν καί άπό τόν μέσο άναγνώστη πού ένδιαφέρεται γιά τήν πνευματική κληρονομιά τών προγόνων μας. Στό τέλος τού θιθλίου ύπόρχει περίληψη τών κειμένων στήν άγγλική γλώσσα. (Εκδόσεις «Παρατηρητής»).

Λίτσα Ψαραύτη: «Ένα καλοκαίρι στή σκιά τού Βούδα»

Τό ταξιδιωτικό αύτό μυθιστόρημα προορίζεται γιά μικρούς στήν ήλικία άναγνώστες. Δυό νεαρά παιδιά, ή Φαίδρα καί ό Ερικ, ξεκίνησαν γιά νά γνωρίσουν τόν κόσμο. Τό ταξίδι τους στίς χώρες τής Ασίας ήταν γεμάτο περιπέτειες καί μοναδικές έμπειρίες. Εζησαν άνάμεσα σέ λαούς μέ παράξενο ήθη καί έθιμα (στή Σιγκαπούρη, στό Χόνγκ Κόνγκ, στήν Ιαπωνία, στήν Ταϊλάνδη καί άλλού) είδαν παραμυθένια παλάτια, χρυσούς ναούς, κινέζικες γειτονιές. Μέσα σ' αύτό τό έξωτικό περιθάλλον άνακάλυψαν άγνωστες πλευρές τού έαυτού τους καί ένωσαν τή μαγεία τής πρώτης άγάπης. Τό θιθλίο έχει θραθευτεί άπό τήν «Γυναικεία λογοτεχνική συντροφιά» καί έχει είκονογραφηθεί άπό τήν Νίνα Ν. Σταματίου. (Εκδόσεις «Κέδρος»).

Ζάχου Σαμολαδά: «Παανθρώπινη ένωση κοινωνικό πρόθλημα»

Στό καινούργιο του θιθλίο ό πολυγραφότατος διανοητής προτάσσει ένα κεφάλαιο μέ τόν τίτλο «Μιά έξομολόγηση» πού έχει ίδιαίτερη σημασία, καθώς μάς άφηγείται τή ζωή του ή μάλλον τήν πνευματική του περιπέτεια. Ο κ. Σαμολαδάς, οίκοδόμος καί άγρότης, άφηγείται πώς γνώρισε, μέ χίλιες δυσκολίες καί στερήσεις· τή γνώση καί πώς όλοκλήρωσε τίς σκέψεις του. Αποτελεί πραγματικά ένα συγκινητικό κεφάλαιο τό τμήμα αύτό τού θιθλίου, πού θά άξιζε νά τό διαθάσουν όλοι, γιά νά διαπιστώσουν πώς μέ τή θέληση καί τήν δίψα τής μάθησης μπορεί ένα άτομο νά όλοκληρωθεί πνευματικά. Ελληνολάτρης, πιστός τής Δελφικής Ιδέας καί τών ύψηλών ιδανικών, ό κ. Σαμολαδάς, άναπτύσσει στό θιθλίο του, όπως καί στά προηγούμενα, μιά ποικιλία θεμάτων πού παρουσιάζουν ένδιαφέρον γιά

ἀχρωμας, μεθοδικός, πάντως ἱκανός.

Σάν καλύτερη προπολεμική ταινία του θεωρείται ή «Δρόμος χωρίς διέξοδο», που περιγράφει τή ζωή τών φτωχών παιδιών κάτω ἀπό τούς οὐρανοξύστες. Επίσης ξεχώρισε τό φίλμ «Ζέξαμπελ» πού διέθετε τήν θαυμάσια ἐρμηνεία τής Μπέτυ Ντέηβις, πού τότε ἔκανε τό πρώτα σημαντικά της βήματα. Εμπορική ἐπιτυχία θεωρήθηκε καί «Ο πύργος τών καταγίδων» παρ' ὅλο πού ἡ κριτική ἀποφάνθηκε ὅτι τό περιοσθὲς θιθλίο τής Μπράντε (Λνεμοδαρμένα ὑψη) δόθηκε μέ κάποια ψυχρότητα. Στό φίλμ ἐκείνο τόν θασικά ἀνδρικό ρόλα ἐρμήνευε ὁ Λώρενς Ολίθιε. Αλλες γνωστές ταινίες του ἐκείνης τής ἐποχής ἦταν οἱ «Ἱππότης τής δύσης», «Τό γράμμα» πού θασιζόταν σέ νουθέλα τού Μώμ καί εἶχε πάλι πρωταγωνίστρια τήν Μπέτυ Ντέηβις καί ὁκόμη οἱ «Μικρές ὀλεπούδες» μέ θάση τό ἔργο τής Χέλμον, μέ τήν Μπέτυ Ντέηβις στόν κεντρικά ρόλο. Τό τελευταίο αὐτά φίλμ ἐπαινέθηκε ἰδιαίτερα γιατί τό ταλέντα τού σκηνοθέτη καί τής πρωταγωνίστριας ἔδωσαν μιά ταινία συγκλονιστική.

Η ἐπίδραση τού πολέμου

Λίνο πρίν ἐπιστρατευθεί ὁ Οὐίλιαμ Οὐάιλερ γύρισε τήν ἀξέχαστη «Κυρία Μίνιεβρ» πού τού χάρισε ἕνα Οσκαρ. Τό φίλμ ἐκείνο τού 1942, πού προθλήθηκε μεταπολεμικά στήν Ελλάδα, ὅρεσε σ' ὅλον τόν κόσμο, ἐκτός ἀπό τήν Βρετανία, ὅπου διαδραματίζτόν ἡ ὑπόθεσή του.

Ο Οὐάιλερ ὑπηρέτησε, στήν διάρκεια τού πολέμου, στήν ἀεροπορία καί πέρασε τό μεγαλύτερο μέρας τής θητείας του στό Λονδίνο. Στήν περίοδο ἐκείνη (1943-1945) γύρισε μερικά ντοκιμαντέρ γιό νά ἐνισχύσει τήν παλεμική προσπόθεια. Απολύθηκε μέ τόν θαθμό τού ἀντιπτεράρχου καί δέχτηκε πολλές τιμητικές διακρίσεις καί παρόσημα γιά τίς ὑπηρεσίες του.

Μετά τόν πάλεμο ὁ Οὐάιλερ δημιουργεί μιά νέα καριέρα στό Χόλλυγουντ, μέ ἀρκετές ἐπιτυχίες. Τό σημαντικότερο ἔργο πού γύρισε ἀμέσως μετά τόν πάλεμο καί πού ἐχει μείνει κλασικό στό εἶδος του, εἶναι «Τό καλύτερα χράνια τής ζωής μας», ὅπου ἔδωσε τό δράμα τής ἐπαναπροσαρμογής τών παλεμιστών στήν εἰρηνική ζωή. Ο Φρεντερίκ Μάρτς, ὁ Ντάνα Αντριους, ἡ Μύρνα Λόυ καί ἄλλοι ἦταν οἱ πρωταγωνιστές τού φίλμ αὐτού πού ἀκόμη καί σήμερα, τέσσερις δεκαετίες μετά τό γύρισμά του, θλέπεται μέ ἐνδιαφέρον.

Στήν συνέχεια ὁ Οὐάιλερ ἐπιδόθηκε καί πάλι σέ διασκευές θεατρικών ἔργων ἡ μυθιστορημάτων, ὅπως ἡ «Κληρονόμος» μέ τήν Ολίθια Ντέ Χάθιλαντ καί τόν Ρόλφ Ρίτσαρτσον, ἡ ὡραία «Αστυνομική ἱστορία» μέ τόν Κέρκ Ντάγκλας σέ μιά ἀπό τίς καλύτερες δημιουργίες του, ἡ «Αδελφή Κάρρι» μέ τόν Λώρενς Ολίθιε καί τήν Τζένιφερ Τζόουνς (ἀπό τό μυθιστόρημα τού Ντρόιζερ) καί ὅλλα. Ο Οὐάιλερ, χωρίς νά εἶναι πόντοτε σπουδαίος, δέν ἔπεσε ποτέ στήν μετριότητα, ἀκριθώς ἐπειδή ἔδινε μεγάλη σημασία στό περιεχόμενο.

Στά 1953 εἶχε ἀκόμη μιά ἐπιτυχία, τίς «Διακοπές στή Ρώμη», μιά χαριτωμένη κομεντί πού δείχνει τήν μικρή «ἐπανάσταση» μιάς πριγκίπισσας (Ὀντρεύ Χέμπορν) πού θέλει νά γνωρίσει τή ζωή τών ἁπλών ἀνθρώπων δίπλα στόν Γκρέγκορυ Πέκ. Ακολούθησαν οἱ ταινίες «Ματωμένοι ὁρίζοντες μέ τόν Γκρέγκορυ Πέκ, τό «Μπέν Χούρ» μέ τόν Τσάρλτον Ηστον πού χόριοε τό 1959 τό τρίτο Οσκαρ στόν διόσημιο οκηνοθέτη (τό δεύτερο τό εἶχε κερδίσει μέ «Τά καλύτερα χρόνια τής ζωής μας») καί κατόπιν οἱ «Ψίθυροι» μέ τήν Σίρλεϋ Μάκ Λέην, «Ὧρες ἀγωνίας» μέ τόν Χόμφρεϋ Μπόγκαρτ καί τόν Φρέντερικ Μόρτς, «Φάννυ Γκέρλ» μέ τήν Μπόρμπαρα Στρέϊζαντ, «Συλλέκτης» μέ τά νέα τότε ἀστέρια Τέρενς Στάμπ καί Σαμόνθια Εγκαρ καί ἄλλες.

Οἱ Ιταλοί κριτικοί θεωρούν τόν Οὐάιλερ παραδοσιακό σκηνοθέτη, ὅσον ἀφορά στήν ἐκλογή τών θεμάτων του, ἕναν σκηνοθέτη παύ ἀκολουθρύσε πόντα τήν μάδα παύ ἐπικρατούσε κατά καιρούς στό Χόλλυγουντ. Παρ' ὁλ' αὐτά ἦταν ἱκανός νά δίνει στά ἔργα του κάποιο διαφαρετικό στοιχεία μερικές φορές νεοτεριστικό καί ἄλλοτε θαρραλέο.

Λιόμη ὁ Οὐάιλερ διακρινόταν γιά τήν δυνατότητά του νά δίνει γυναικείους χαρακτήρες, καί θά θυμίσουμε τήν Ζέξεμπελ, τήν κυρία Μίνιεβρ, τούς ἄλλους ρόλους τής Μπέτυ Ντέηβιτς, τήν κληρονόμο Ολίθια Ντέ Χάθιλαντ. Οἱ γυναίκες τού Οὐάιλερ εἶναι φιλάδοξες ἡ εὐαίσθητες, δυνατές, πού πολλές φορές καταλήγουν στήν ἤττα.

Ολοι οἱ Εὐρωπαῖοι κριτικοί ἐπαινούσαν τόν Οὐάιλερ σάν μεγάλο τεχνίτη. Ο Μπαζέν θεωρεί τόν οκηνοθέτη αὐτόν σάν ἑναν ἀπά τούς τρεῖς - τέσσερις Αμερικανούς ἀμότεχνούς του πού ἤξερε νά ἀξιαποιεί θαυμάσια τήν κίνηση τής κινηματογραφικής μηχανής. Κι ὁκόμη τού ἀναγνωρίζουν ὅτι ἦταν ἕνας οκηνοθέτης πού πίστευε πάντοτε στίς ἀνθρώπινες ἀξίες καί εἶχε αἰσιοδοξία γιά τήν ζωή. Ο Οὐάιλερ, παρ' ὁλο ὁτι ἦταν ἀπό τούς «χαϊδεμένους» τού Χόλλυγουντ, δέν δίστασε νά δείξει τολμηρότητα καί νά θίξει κάποτε θέματα ἀσυνήθιστα γιά τήν ἐποχή τους. Εἶχε γεννηθεί τά 1902 καί πέθανε τό 1981.

Τό ξένο ποίημα

Ινγκερ Χάνγκερουπ

Πιστεύω

Πιστεύω σέ πολλά πράγματο. Στό αἷμα, στή φωτιά
Πιστεύω σέ μονοπάτιο πού μάς ὁδηγούν στό ἄγνωστο
Πιστεύω σέ ἀνεμα πού μός κάνουν ἀνειροπόλους.
Περπατώ στά τυφλά. Ω, μή μέ ὁδηγείς στό σπίτι.
Αοε τό σκοτόδι νά μέ φέρει στήν περιπλάνηση.
Πάντα ὑπάρχει μιά ἀνοιχτή πόρτα στή σκοτεινιά.
Κάποιος τάπος ὁπου τό πνεύμα σμίγει μέ τό σώμα.
Κάποιος τόπος ὁπου ἀ ἴδιος χρόνος λέει: σταμάτα
– ἄραγε ἐκεί ἡ καρδιά μου θά'θρει τή φωτιά
Ορως μή μ' ἀκούς. Τά λόγια μου τώρα
εἶναι ἐπικίνδυνες προφητείες πού οέ ξεστρατίζουν.
Εἶμαι τελείως διαφορετική ἀπ' ἀ,τι νομίζεις.

(μετ. ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗ)

Η Θεσσαλονίκη στήν δημοσιότητα

Αφιερώματα τών περιοδικών στήν πόλη τών 2300 χρόνων

Αναφορές στήν πνευματική καί καλλιτεχνική της ζωή

Μέ τήν εὐκαιρία πού γιορτάστηκαν τά 2.300 χρόνια τής Θεσσαλονίκης, πολλά περιοδικά (ὁλα τής Αθήνας) ἐξέδωσαν τεύχη ἀφιερωμένα στήν Θεσσαλονίκη. Οἱ ἐκδόσεις αὐτές κράτησαν ἕνα χρόνο, δηλαδή ἄρχισαν ἀπό τόν Σεπτέμθριο τού 1985 καί ἔφτασαν τόν φετινό Αὐγουστο.

Πρώτη χρονικό ἦταν ἡ ἔκδοση πού ἔκανε τό περιοδικό «Εμείς» πού ἐκδίδει ἡ Εθνική Τράπεζα. Ο χαρακτήρος τού ἀφιερώματος αὐτού ἦταν περισσότερο ἱστορικό, μέ προθολή μνημείων τής πόλης (σέ ὡραίες ἐγχρωμες φωτογραφίες) μέ συνεντεύξεις μέ Θεσσαλονικεῖς πού ἔζησαν τά παρελθόν τής πόλης κλπ. Γιά τόν χώρο τής λογοτεχνίας ὑπήρχε ἕνα κείμενο τού Ντίνου Χριστιανόπουλου γιά «Τά λογοτεχνικά περιοδικά τής Θεσσονίκης», ἕνα κείμενο τού Γιώργου Ιωάννου καί παρουσίαση τής ζωγρόφου Λευκής Χριστίδου.

Τόν ἴδιο περίπου καιρό ἀφιέρωσε στήν Θεσσαλονίκη ἕνα τεύχος καί τό περιοδικό «Χρονικά» ὄργανο τού κεντρικού ἰσραηλιτικού συμθουλίου Ελλάδος. Τό τεύχος αὐτό ὁπως ἦταν φυσικό, ἦταν κατά τό μέγιστο μέρος συνορτημένο ἀπά τήν ζωή τών Εθραίων στήν Θεσσαλονίκη. Δημοσιεύθηκον κείμενα τών Γ. Βαφόπουλου, Γιώργου Ιωάννου, Βασίλη Βοσιλικού, Χαρ. Παπαστάθη, Μαρίνου Χαρολάμπους, Τόλη Καζαντζή, Ι. Ματαράοο, Αλμπέρτου Νόρ, Ζιζής Μπενθενίστε, Γ. Ζωγραφόκη, τού καθηγητή Π. Ενεπεκίδη, κι ἀκόμη τών Κωστή Μοσκώφ καί Απ. Παπογιαννόπουλου. Υπήρχε πλούσιο φωτογραφικό ὑλικό, κυρίως γιά τήν παλιά Θεσσαλονίκη, γιά τήν ζωή τών Εθραίων, καθώς καί γιά τόν τραγικό διωγμό τού 1943.

ΤΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

Τά λογοτεχνικά περιοδικά πού κυκλοφόρησαν μέ ἀφιερώματα στήν πόλη τού Αγίου Δημητρίου ἦταν θασικά τρία.

Πρώτα χρονικά κυκλοφόρησε τό ἀφιέρωμα τού περιοδικού «Διαθάζω», πού ὁπως ἦταν φυσικό, ἔριξε τό θάρος στή λογοτεχνική Θεσσαλονίκη. Ετσι περιλάμθανε κείμενα τού Κώστα Πλαστήρα γιά τήν λογοτεχνία τής Θεσσαλονίκης ἐπί τουρκοκρατίας, τού Τόλη Καζαντζή γιά «Τά ἱστορικά καί κοινωνικά δεδομένα καί τό πνευμοτικό κλίμα τής Θεσσαλονίκης», τοῦ Νίκου Μπακόλα «Πεζογράφοι τής Θεσσαλονίκης», τού Γιάννη Καρατζόγλου «Ποιητές καί ποίηση στή Θεσσαλονίκη» τού Ντίνου Χριστιανόπουλου πάλι γιά τά λογοτεχνικά περιοδικά τής Θεσσαλονίκης, τοῦ Μανώλη Κανδυλάκη γιά τόν Τύπο πής ὁδός στά τελευτοία 110 χρόνια τοῦ Γιώργου Κορδομενίδη γιά «Βασικά θιθλία τής Θεσσαλονίκης» καί τοῦ Απ. Παπαγιαννόπουλου «Ο Αρμενόπουλος καί ἡ παραδοσιακή μας ἀρχιτεκτονική». Η εἰκονογράφηση τοῦ τεύχους περιλάμθανε κυρίως φωτογραφίες λογοτεχνών. Ηταν μιό οοθαρή προσφορά, ἀν καί ὄχι πλήρης, τής λογοτεχνικής κυρίως Θεσσαλονίκης.

Κάπως ἰδιόρρυθμο ἦταν τό ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ «Τό δέντρο» πού εἶχε τόν τίτλο «Λόγος καί ποιητική γιό τή σύγχρονη Θεσσαλονίκη». Συγκεκριμένα τό τεύχος αὐτό εἶχε κάποιες συνεντεύξεις, ἕνα ὡραίο ἀφήγημα τοῦ Αλέξ. Ισαρη, ἕνα μικρό ἀλλά περιεκτικό καί εὐστοχο ἄρθρο τοῦ Πανογιώτη Πίστα γιά τή νεοελληνική φιλολογία στό πανεπιστήμια τής Θεσσαλονίκης, παρουσίαση τής θεατρικής ζωής τής Θεσσαλονίκης ἀπό τήν Ηρώ Βακαλοπούλου μέ ὀρκετά λάθη, κείμενα γιά τήν μουσική ζωή καί τίς κινηματογραφικές λέσχες τής πόλης, πεζογραφήματα τοῦ Ηλία Κουτσούκου καί τοῦ Γιώργου Καρυπίδη καί πολλά ἄλλα κείμενα πού ἀναφέρονταν σέ διάφορα ἄλλα θέματα. Εκείνο πού ἔλειπε ὁπό τό τεύχος ἦταν μιά θασική γραμμή πλεύσεως τοῦ ἀναγνώστη.

Τά πιό ὀγκώδες, τό πιό φιλόδοξο καί τελικά τό πιό πλούσιο σέ περιεχόμενο ἀφιέρωμα ἦταν ἐκείνο πού κυκλοφόρησε ἡ «Νέα Εστία» τά Χριστούγεννα τοῦ 1985. Στίς πάνω ἀπό 500 σελίδες του καλύπτονταν ἡ ἱστορία, ἡ πνευματική ζωή, ἡ ἐπιστημονική δραστηριότητα κλπ τής δεύτερης πόλης τής Ελλάδας. Οἱ ὑπογραφές πολλές καί σημαντικές (μερικές ἐπαναλαμθανόμενες). Ας ὀναφέρουμε πρώτα τούς ἐπιστήμονες πού συνεργάστηκαν: Μανώλης Ανδρόνικος, Δημήτρης Φατούρος, Απόστολας Βακαλόπουλας, Ι.Κ. Χοιώτης, Κ. Σθολόπουλος, Κ. Βαθούσκος, Ι. Ξηροτούρης, Βασ. Κυριαζόπουλος, Αγαπ. Τσοπανόκης κ.ά. Στόν πνευματικό καί καλλιτεχνικό τομέα, ὁ Τόλης Καζαντζής ἔγραψε γιά τήν πεζογραφία τής Θεσσονίκης (ὑπήρχε καί μιά ἀνθολογία διηγημάτων), ὁ Κώστας Στεργιόπουλας γιά τήν σχολή Θεσσαλονίκης, ὁ Τόλης Καζαντζής γιό τά λογοτεχνικά περιοδικά τής πόλης. Εκείνη πού κακόπαθε στό ἀφιέρωμα αὐτό ἦταν ἡ ποίηση τής Θεσσονίκης. Δημοσιεύθηκε ἕνα παλιό κείμενο τοῦ Πόνου Θασίτη, συμπληρωμένο ὀσχημο, ἐνώ ἡ ποιητική ἀνθολογία εἶχε πολλά κενά. Γιά τήν καλλιτεχνική ζωή τής Θεσσαλονίκης, ὁ Γ. Θ. Βοφόπουλος ἔγροψε γιά τό κατοχικό Κρατικό Θέατρο Θεσσαλονίκης, ὁ Νίκος Μπακόλας γιά τό 25 χρόνια τοῦ Κρατικοῦ Θεάτρου Βορείου Ελλάδος, ὁ Μιλτιάδης Παπανικολάου γιά τήν μεταπολεμική τέχνη Θεσσαλονίκης, ὁ Δημήτρης Θέμελης γιά τήν μουσική ζωή τής πόλης στόν εἴκοστό αἰώνα. Θά ἦταν πολύ δύσκολο καί θά ἀπαιτούσε χώρο νά ἀναφερθοῦν λεπτομερῶς τά περιεχόμενα τοῦ τόμου αὐτοῦ, πού σίγουρα εἶναι μιά προσφορά παρά τά ὁποια μειονεκτήματά του.

Τόν προηγούμενο μήνα κυκλοφόρησε τό τελευταίο ἀφιέρωμα στή Θεσσαλονίκη. Τό κυκλοφόρησε καθυστερημένα τό περιοδικό «Αντί». Στό τεύχος αὐτό γιό τήν πεζογραφία γράφει ὁ Τόλης Καζαντζής καί δημοσιεύεται ἕνα κείμενα τοῦ Ν. Γ. Πεντζίκη, ὁ Γιώργος Αναστασιάδης γράφει μιά μελέτη γιά τόν Γιώργο Ιωάννου, ὁ Ντίνος Χριστιανόπουλος δημοσιεύει μιά πολύ καλή μελέτη, γιό τήν προπολεμική ποίηση τής Θεσσαλονίκης καί δίνει καί μιό μικρή ἀνθολογία, καθώς καί θιθλιογραφία, ὁ Βαγγέλης Χατζηθασιλείου γράφει γιά τήν δεύτερη μεταπολεμική γενιά τών ποιητών τής πόλης, ὁ Γιάννης Δάλλας γιά τήν «Κοινωνική συνείδηση τών ποιητών τής Θεσσαλονίκης», ὁ Αλέξης Αργυρίου γιά τόν «Κριτικό λάγο στή Θεσσαλονίκη», ὁ Νίκος Μπακόλας τό κείμενο «Κορυφώσεις στά λογοτεχνιά περιοδικά τής Θεσσαλονίκης» ὁ Γιώργος Κεχαγιόγλου γιά τό πανεπιστήμιο καί τήν πνευματική ζωή. Γιά τήν καλλιτεχνική ζωή, ὁ Περικλής Σφυρίδης παρουσιάζει τούς ζωγράφους τής Θεσσαλονίκης, ὁ Νικηφόρος Παπανδρέου γράφει γιά «τό θέοτρο στήν μεταπολεμική Θεσσαλονίκη», ὁ Γιάννης Χοτζηγώγας γιά τήν ἀρχιτεκτονική τής Θεσαλονίκης καί ὁ Γιώργος Κορδομενίδης γιά μερικά στοιχεία τής πολιτιστικής ζωής τής πόλης. Καί στό ἀφιέρωμα αὐτό ὑπάρχει φωτογραφικό ὑλικό, κυρίως ἀπό τήν παλιά μορφή τής Θεσσαλονίκης.

Νά μήν παραλείψουμε νά ἀναφέρουμε ὁτι τά περιοδικό «Βορειοελλαδικά» ἔκονε ἕνα ἀφιέρωμα στήν λογοτεχνία τής Θεσσαλονίκης μέ περιεχόμενα ἕνα κείμενο τοῦ Φώτη Τριάρχη πού δίνει τήν πορείο τής λογοτεχνίας ἀπό ὁ 1850 μέχρι τό 1965, ἕνα μικρό λεξικό τών πνευματικών ἀνθρώπων τής πόλης, πάλι μέ ἐπιμέλεια τοῦ Φώτη Τριάρχη, καί ποιήματα συνεργατών τού περιοδικοῦ ἀφιερωμένα στήν Θεσσαλονίκη.

Τό σύστημα τής ἀγωγής προφορικού λόγου τότε ἦταν: α) ἀναπνευστικές ἀσκήσεις, θ) τοποθέτηση φωνής καί γ) μονόλογοι. Από τότε, θέθαια, πολλά ἐχουν ἀλλάξει. Τώρα γίνεται πιό λεπτομερειακή καί πιό πολύμορφη δουλειά, στηριγμένη στούς νόμους τής φυσιολογίας, τής αἰσθητικής καί τής ὑγιεινής τού φωνητικού ὀργάνου καί πάντα - ἐγώ τουλόχιστον - στηριζόμενος στό σπουδαίο θιθλίο τού Καραντινού «Σύστημα ἀγωγής ταύ προφορικού λόγου».

–Ποιές ἦτον γενικότερα οι ἀπόψεις πού εἶχε ὁ Καραντινός γιά τή θεοτρική ποιδεία καί ποιά κρίνεται ὁτι ἦταν ἡ ἀξία τους γιά τήν ἐξέλιξη τών ἡθοποιών;

ι –Τό μεγάλο σχολείο τού κόσμου - ἔλεγε ὁ Καραντινός - εἶναι τό θέατρο. Ο ἡθοποιός πρέπει νά εἶναι ἱερέας, νά εἶναι παιδαγωγός. Γιά νά εἶναι ἱκανός γι' αὐτάν τό σπουδαίο ρόλο ὁ ἡθοποιός θά ἔπρεπε νά ἀσκηθεί κατάλληλα καί νά ἀφιερωθεί, ζωγραφική, χορός. Τίποτε δέν τόν σταματούσε, τίποτε δέν τόν εὐχαριστούσε. Προσπαθούσε νά μάς μάθει πώς ὁ δρόμος δέν ἐχει τέλος ποτέ. Πίστευε πώς ὁ ἡθοποιός πρέπει νά γνωρίζει «ἐπιστημονικά» τά πάντα γύρω ἀπό τή δουλειά του. Απαιτούσε ἤθος, σύστηρή ζωή, ἀσκηση συνεχή χωρίς περιορισμούς. Ηταν πολύ αὐστηρός δάσκαλος καί σκηνοθέτης. Ομως ἐκεί πού ἦταν ὁλκλόνγτος στά «πιστεὺω» του καί πολύ σκληρός ἦταν σέ ὁτι ἀφορά τή γλώσσα μας. Δέν ἀφηνε καμιά εὐκαιρία πού νά μή διορθώσει, νά μή διδόξει, νά μήν ἀφορίσει. Τό θέατρο εἶναι πρώτα λόγος, ἔλεγε. Μετά αὐτά «πιστεὺω» λοιπόν εἶχε ἐπιστρατεύσει στή σχολή ὁ,τι πιό σπουδαίο ἀπό καθηγητικό προσωπικό θά μπορούσε νά ὑπάρχει. Κι ἦταν τρομερά αὐστηρός σέ θέματα τάξης, ἤθους καί συνέπειας, γιατί πίστευε πώς ἀλλιώς δέν γίνεται τίποτε.

χωρίς πρόγραμμα σπουδών, χωρίς κανένα ἄλλο λόγο ὑπαρξης ἐκτός ἀπό τό κέρδος. Επειδή ὅμως δέν φτάνουν μόνο οἱ σχολές, ἀλλά εἶναι κι ὁ ἀέρας γύρω ἀπό τό θέατρο πού ὁποτελεί σημαντικό παρόγοντα, θέλω νά πώ, ἀτι ἐκεἶνα τό χρόνια τό θέατρο θρισκόταν σέ ἀκμή, μέ τό Εθνικό, τό Θέατρο Τέχνης τοῦ Κούν, πολλούς καλούς θιάσους. Ζώντες ἀκάμη ἠθοποιοί πού ἡ πορεία τους ἀνοιγε δρόμους ἀναζήτησης, φωτεινά παραδείγματα πρός μίμηση, παραστάσεις καί ἐρμηνείες ἀξεπέραστες. Στά δυό χρόνια πού ἔκαναν σπουδές στή σχολή τοῦ Εθνικοῦ Θεάτρου, εἶχα δασκάλους τήν Παξινού, τόν Καραντινό, τό Γληνό, τόν Παρασκευά, τόν Κωτσόπουλο, τό Διαμαντόπουλο, τή Χαλκούση, τό Χουρμούζιο, τό Ζώρα, τόν Τερζάκη, τό Βαφιά, τήν Ελεν Τσουκαλά, τό Δρίβα. Επίσης δίδασκαν στή σχολή ὁ Γ. Παπάς, ὁ Σολομάς, ὁ Σπύρος Βασιλείου, ὁ Βόκοθιτς. Μετά ἀπό αὐτά τά ὀνόματα, τί νά σχολιάσει κανείς;

–Πώς ἐφάρμοζε (καί κατά πά-

Μπάρι Στήθενς: «Μάρλον Μπράντο»

Στό θιθλίο αὐτό, πού μετέφρασε ὁ Χ. Ξενούλης, δίγεται πρώτα μιά ὀρκετά ἐκτεταμένη θιογραφία τού Μάρλον Μπράντο καί στή συνέχεια παρουσιάζονται, ἀρκετά λεπτομερειακά, τά φίλμς στά ὁποία πρωταγωνίστησε, ὁπό τούς «Λντρες» τού 1950 πού σκηνοθέτησε ὁ Φρέντ Ζίνεμαν, μέχρι «Τό τελευταίο ταγκό στό Παρίσι» τού Μπερτολούτσι, πού γυρίστηκε τό 1972. Θέθαια ὁ διάσημος ἠθοποιός, πού ξεκίνησε ὁπό τό «Ακτορς στούντιο» οἀν ἠθοποιός θεάτρου, ἐχει γυρίσει καί ὅλλες ταινίες στά τελευταία δέκα χρόνια. Ωστόσο τό θιθλίο τού Στήθενς, πού περιλαμθόνει πλήθος φωτογραφιών ἀπό τή ζωή καί τά φίλμ τού Μπράντο, δίνει μιά πλήρη εἰκόνα τής προσωπικότητας καί τής καριέρας ἑνός ἠθοπαιού πού ἀκολούθησε μιά ἰδιότυπη γραμμή στήν ἐξέλιξή του, παρομένοντας ἕνας ἀπό ταύς πιό ἐνδιαφέραντες καί ταλαντούχους ἠθοποιούς τής Εθδομης Τέχνης. (Εκδόσεις «Κάκτος»).

Τάκη Αντωνίου: «Δόκτωρ Βλαχούστους»

Μιά ἀκόμα συλλογή ποιημάτων τού κ. Αντωνίου πού στήν τελευταία δεκαετία (τό 1976 ἐξέδωσε τήν πρώτη συλλογή του) ἀποδεικνύεται παραγωγικότατος. Στή νέα του ποιητική προσοφορά δίνει ἕνα ἰδιότυπο ὁδοιπορικό ζωής, καθώς τά ποιήματά του ἀναφέρονται σέ συμθόνα τής προσωπικής του ζωής, ἀρχίζοντας ἀπό τήν γέννηση καί τήν παιδική ζωή καί φθάνοντας στήν ὡριμότητα. Παράλληλα ἡ ποιητική συλλογή φέρνει ὅλους τούς τραυματισμούς καί τούς προθληματισμούς στήν Ελλάδα τού πολέμου, ταύ ἐμφυλίου καί τών τελευταίων δεκαετιών. Η γλώσσα καί ἡ ἐκφραση τού κ. Αντωνίου, ἔχουν μιά ρωμαλαιότητα πού κάποτε θυμίζει παλιούς θάρδους, ἑνόν Παλαμό ἡ ἑνόν Σικελιανό. Ξεχωρίζουμε ἕνα δίστιχο πού λέει: «Εφηθος ἐμεινν' ὁ λόγος μου / καί στά γεράματά μου», πού εἶναι ἀρκετά χαρακτηριστικός. (Εκδόσεις «Εποπτεία»).

Μελισσάνθης: «Οθωμανικό»

Μιά ἀπό τίς σημαντικότερες κυρίτριες τής νεότερης Ελλάδας, ἡ Μελισσόνθη, παρουσιόζει συγκεντρωμένη τήν ποιητική της προσφορά, πού καλύπτει τό διάστημα ἀπό τό 1930 μέχρι τό 1984. Ετοι ἐχει κανείς τήν εὐκαιρία νά χορεί τά καλύτερα ποιήματα ὁπά τίς συλλογές της «Φωνές ἐντόμου», «Προφητείες», «Φλεγάμενη θάτος», «Ο γυρισμός τού ἀοώτου», «Ωσαννά καί ὁραματισμός», «Λυρική ἐξομολόγηση», «Η ἐποχή τού ὕπνου καί τής ἀγρύπνιας» ἀλλά καί νεότερα ἔργα της. Η Μελισσόνθη, θαθύτατα θρησκευτική ποιήτρια, πρόσφερε πάντα ἔργα συγκλονιστικά καί ὑψηλής ἐμπνεύσεως. Στόν πρόλογο τού θιθλίου γράφει: «Ξαναμαθαίνοντας οἱ ἄνθρωποι νά κοιτάζουν τά πράγματα καί ἀλλήλους μέ τά μάτια τού ποιητή, ἴσως τότε μπορέσουν νά ἀποκαταστήσουν τόν κόσμο στήν πρωταρχική του ὁμορφιά καί ἱερότητα». (Εκδόσεις Καστανιώτη).